

A virolingvisztika és viroszemiótika aktuális kérdései

A Variológiai Kutatócsoport XI. nemzetközi
tudományos szimpóziumának tanulmánykötete

A virolingviztika és viroszemiologia
aktuális kérdései

© Barnucz Nóra, Biró Enikő, Domonkosi Ágnes, Istók Béla, Kovács Gabriella, Kovács László,
Lénárt István, Lőrincz Gábor, Lőrincz Julianna, Ludányi Zsófia, Mészáros Attila,
Misad Katalin, Molnár Katalin, Nagy Imola Katalin, Papp Judit, Schirm Anita, Tamási Ildikó,
H. Tomesz Tímea, Török Tamás, Uricska Erna, Varga Éva Katalin.

Szerkesztők:

Mgr. Istók Béla, PhD. (Selye János Egyetem)
Mgr. Lőrincz Gábor, PhD. (Selye János Egyetem)
PaedDr. Török Tamás, PhD. (Selye János Egyetem)

Recenzensek:

Prof. Dr. Pethő József (Miskolci Egyetem)
Mgr. Gaál Némety Alexandra, PhD. (Eperjesi Egyetem)

Nyelvi lektor:

Mgr. Kurucz Anikó, PhD. (Széchenyi Egyetem)

ISBN 978-80-8122-431-7

Selye János Egyetem
Tanárképző Kar

A virolingvisztika és viroszemiótika aktuális kérdései

Az SJE TTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke mellett
működő Variológiai Kutatócsoport XI. nemzetközi tudományos
szimpóziumának tanulmánykötete

Szerkesztette:
Istók Béla – Lőrincz Gábor – Török Tamás

Komárom, 2022

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	7
--------------	---

I. KÖZLEMÉNYEK

Domonkosi Ágnes – Ludányi Zsófia – H. Tomesz Tímea: <i>Az online tanóráktól az oltakozásig. A járványhelyzettel való megküzdés nyelvi és kommunikációs lenyomatai</i>	9
Misad Katalin: <i>Járványkommunikáció kétnyelvű közegben</i>	18
Papp Judit: <i>A magyar koroneologizmusok fordíthatósága</i>	25
Varga Éva Katalin: <i>A koronavírus-járvány nyelvi hatásai. A determinologizáció folyamatának kontrasztív korpuszalapú vizsgálatairól</i>	32
Molnár Katalin: <i>Blog, digitális napló, beszélgetőkönyv. A járvány hatása a kommunikációs műfajokra</i>	40
Lőrincz Julianna: <i>Az orosz nyelv szókincsének változásai a Covid19 hatására</i>	48
Lénárt István: <i>A Covid-pandémia lexikológiai hatásai a laoszi nyelvre</i>	55
Uricska Erna – Barnucz Nóra: <i>Az angol vírusnyelv és feldolgozásának lehetőségei az angolórán</i>	62
Schirm Anita: <i>Vírusos szóképek</i>	70
Tamás Ildikó: <i>Egy új folklórmotívum keletkezése és terjedése a közösségi médiában a Covid19-járvány alatt</i>	77
Mészáros Attila: <i>Nevetés a korona idején. A koronavírus az internetes folklórban a Lajtán innen és túl</i>	84
Biró Enikő – Kovács Gabriella – Nagy Imola Katalin: <i>Terminológiadinamika és nyelvi kontaktusok Covid idején</i>	92
Kovács László: <i>Koronavírus és márkanevek</i>	100

II. PROGRAMFÜZET	105
------------------------	-----

III. PILLANATKÉPEK	107
--------------------------	-----

Tárgymutató	110
-------------------	-----

Szerzőink	111
-----------------	-----

A kötet alapjául szolgáló konferencia szervezését,
valamint a kötet szerkesztési munkálatait
az Innovációs és Technológiai Minisztérium,
illetve a Tempus Közalapítvány 2021/2022. évi
Fiatal határon túli oktatói ösztöndíjpályázata támogatta.

ELŐSZÓ

Rendhagyó kötetet „tart most kezében” a Kedves Olvasó. Rendhagyót egyrészt, mert egyelőre nem látott járványelőre nem látott nyelvi-szemiotikai vonatkozásainak keresztmetszete tárul elénk, s rendhagyót azért is, mert egy online térben megvalósult nemzetközi tudományos konferencia előadásainak az online kiadványáról van szó, autentikusan a koronakor kontextusához és hangulatához.

A Selye János Egyetem Tanárképző Kara Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke mellett működő Variológiai Kutatócsoport (VaKu), amely több mint tíz éve foglalkozik a nyelvi változatosság, a variativitás és a tankönyvkutatás kérdéseivel, 2022. április 1-jén rendezte meg *A virolingvisztika és viroszemiotika aktuális kérdései* c. nemzetközi online tudományos szimpóziumot, amely a járványhelyzet kommunikációra gyakorolt hatásait vizsgálta: szűkebb értelemben nyelvi, azaz virolingvisztikai, tágabb értelemben pedig a nyelvi jeleken túli, azaz viroszemiotikai szempontból is. Az előadások nyelvén túllépve szó volt többek között az angol, a német, az orosz, a román, a szlovák és a laoszi virolektusról (vírusnyelvről), illetve virologizmusokról (vírusnyelvi szavakról és kifejezésekről) is.

Nagy örömünkre szolgált, hogy központi fórumot biztosíthattunk a témában publikáló, a járványhelyzet nyelvi, irodalmi, kulturális, néprajzi, gazdasági és nem utolsósorban oktatási vonatkozásait is feldolgozó neves hazai és külföldi szakemberek számára. Az esemény célja egyrészt az eddigi virolingvisztikai és viroszemiotikai kutatások megismertetése, népszerűsítése, másrészt pedig az új irányvonalak felvázolása, megvitatása volt.

A témában publikáló népszerű kötetek és szótárak szerkesztői, valamint monográfiák és tanulmányok szerzői is elfogadták a meghívásunkat. Európa számos tájáról csatlakoztak előadók az online eseményhez: nemcsak Szlovákiából és Magyarországról, hanem Romániából, Olaszországból, Oroszországból és Észtországból is. Olyan neves intézmények, egyetemek és kutatóközpontok szakemberei adtak elő, mint a Nápolyi L'Orientale Tudományegyetem, a Moszkvai Sechenov Egyetem, a Tartui Egyetem, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, a Nyelvtudományi Kutatóközpont, a Budapesti Corvinus

A MAGYAR KORONEOLOGIZMUSOK FORDÍTHATÓSÁGA

The Translatability of Hungarian Coroneologisms

The objective of this paper is to analyze – among Italian university students in Hungarian language – the understanding processes of Hungarian coroneologisms coined during the COVID-19 pandemic, to describe the relating difficulties (if any), and to illustrate the possible strategies adopted in their translation from Hungarian into Italian. The coroneologisms included in the experiment are retrieved from the trilingual domain-specific Hungarian/Italian/English dictionary of the COVID-19 pandemic (W1) created with Lexonomy and they are analyzed also from the word formation point of view.

Keywords: coroneologisms, Hungarian language, Italian language, language learning and teaching, word formation, translation strategies.

A koronavírus-járvány ihlette neologizmusokat a nemzetközi szakirodalom több esetben *koroneologizmusokként* (*coroneologism*) tartja számon [lásd többek között Шукунда (Shukunda) 2020, online megjelenés: 2020. április 20. vagy Roig-Marín 2020, online megjelenés: 2020. augusztus 3., Cambridge University Press. Shukunda használja az angol terminus orosz megfelelőjét (*коронеологизм*) is, a tanulmányban többes számú genitívus végződéssel: *коронеологизмов*]. Az említett két tanulmány megjelenése előtt a terminus azonban már előfordult online újságcikkekben is, pl. az *Economic Times* “Coroneologisms are going viral” c. cikkében (2020. 04. 09., W2). A magyar szakirodalomban először Veszelszki Ágnes használja az angol *coroneologism* magyar

¹ Nápolyi L'Orientale Tudományegyetem Irodalmi, Nyelvészeti és Összehasonlító Tanulmányok Intézet, jpapp@unior.it

megfelelőjét, a *koroneologizmus* elnevezést (2020: 9). A virolingvisztika, „a *vírusnyelvet* vizsgáló nyelvészeti diszciplína” körülhatárolása során Istók Béla és Lőrincz Gábor kiemelik, hogy a *koroneologizmus* terminus „nemcsak a lexémák tartalmára mutat rá, hanem az esetükben alkalmazott, népszerű szóalkotási típusra, a portmanteau-ra (*korona + neologizmus*) is” [„the term ‘coroneologism’ points not only to the content of the lexemes but also to a popular type of word formation applied in their case, the portmanteau (*corona + neologism*)”]. Ehhez képest javasolnak egy alternatívát a vírusnyelv neologizmusainak tárgyalására, és bevezetik a *virologizmus* (görög *vírus + logos*) terminust, „amely rövidebb, mint a fent említett ‘koroneologizmus’: előnye, hogy használatban maradhat a vírusnyelv azon lexémáinak a jelölésére, amelyek elvesztették neologikus jellegüket (amit újszerűnek szokás tartani)” [„which is shorter than the above mentioned ‘coroneologism’: its advantage is that it can possibly stay in use to denote lexemes of the virus language that have lost their neological character (which is being perceived to be novel)"] (2021: 93, 97).

A *koroneologizmus* terminust jelen dolgozatban én tág értelemben használok, mindazokra a lexikális innovációkra, melyek a koronavírus-járvány következtében alakultak ki.

A neologizmus fogalmának meghatározása nem egyszerű feladat (Minya 2003: 13), a vonatkozó nemzetközi és magyar szakirodalomban számos meghatározás és különféle típusú csoportosítás található (a teljesség igénye nélkül lásd Szathmári 1961, Keszler 2000, Minya 2013, Grossmann–Rainer 2004, De Mauro 2006, Fábíán 2009, Ungerer 2007, Minya 2011, Renner–Maniez–Arnaud 2012; Sólyom 2014, 2019). Magyar vonatkozásban általában Szathmári meghatározására szokás utalni (1961: 487): „Neologizmusok azok az új szavak, kifejezések, jelentésárnyalatok, nyelvtani formák, amelyekkel a nyelv, a társadalmi viszonyok és a gondolkodás fejlődésével párhuzamosan, állandóan gazdagodik”. Minya (2011: 15) hozzáfűzi azt is, hogy „[a] neologizmusok kritériumának kell tekinteni a ritka használatot is az újkeletűség mellett”. Az utóbbi években Sólyom (2014: 9) meghatározása kapott széles körű elfogadást: „A neologizmus olyan újszerű szerkezeti felépítésű nyelvi jelenség, melynek egy adott közlő és/vagy egy adott befogadó adott szituációban előzetes (vagy ilyen hiányában előzetesként értelmezett) tapasztalataihoz, ismereteihez és az ezekből fakadó elvárásaihoz viszonyítva újszerű jelentést és/vagy újszerű stílust tulajdonít”.

A magyar neologizmusokat szisztematikusan Minya Károly gyűjti, elemzi (2003, 2007, 2011, 2014, 2019) és csoportosítja hét szempont szerint: 1) a szándékoltság (akarat) szerint; 2) a létrejöttük célja szerint; 3) a gyakoriságuk szerint; 4) a kommunikáció formája szerint; 5) a fogalmi tartalmuk szerint; 6) a létrejöttük módja szerint; 7) a szófajuk szerint. Ezekhez kapcsolódnak 8) a helyesírási neologizmusok. Megállapítható az is, hogy a jelen dolgozatban elemzett koroneologizmusok szükségből, gyakorlati céllal jöttek létre. A létrejöttük módja szerint Minya (2003: 16) a neologizmusok alábbi csoportjait különíti el: 1) szóösszetétellel létrejött neologizmusok; 2) szóképzéssel létrejött neologizmusok; 3) elvonással létrejött neologizmusok; 4) elvonással és képzéssel létrejött neologizmusok; 5) szórövidüléssel létrejött neologizmusok; 6) szórövidüléssel és képzéssel létrejött neologizmusok; 7) mozaikszók; 8) szóösszeszerántással és kontaminációval létrejött neologizmusok; 9) szándékos szóferdítéssel létrejött neologizmusok; 10) szószerkezetek; 11) jelentésbővülés (2011: 27–41).

Az új szavak és kifejezések fordítása során alkalmazott stratégiák eltérőek lehetnek a forrásszó vagy kifejezés függvényében. Jelen dolgozatban Zachar (2013) munkájára hivatkozom, aki hét fordítási stratégiát különböztet meg: (1) célnyelvi neologizmus használata; (2) ekvivalens, de nem neologizmusnak minősülő célnyelvi kifejezés használata; (3) magyarázó fordítás; (4) körülírás; (5) általánosítás; (6) honosítás és (7) kihagyás.

A Lexonomy.eu felületén elérhető, háromnyelvű, szakterület-specifikus magyar-olasz-angol nyelvű Covid 19-szótárban (W1) megtalálható címszavak elemzése megerősíti, hogy a koronavírussal kapcsolatos magyar szavak és kifejezések leggyakoribb szóalkotási módja a szóösszetétel. Kb. 2700 címszó sorolható ebbe a kategóriába. Az összetett szavak további képzése sem ritka, az említett szótárban erre több mint 145 példa található. Ez azt jelenti, hogy a szótárba bejegyzett, a világjárvánnyal kapcsolatos kifejezések kb. 68%-át érinti a szóösszetétel. Ezeknek a kombinációknak a leggyakoribb alkotóelemei – betűrendben – a következők: *adenovírus, antigén, beteg, Covid, fertőtlenít, fertőzés, járvány, kampány, karantén, korona*, valamint *koronavírus, maszk, olt, oltás, oltóanyag, vakcina*, valamint *vírus*.

A további szóalkotási módok közül az alábbiak fordulnak elő: (i) szóképzés (mintegy 180 szócikk képzéssel jött létre, pl. *koronátlan, koronáz, karanténe-*

zett, *könyöközik*); (ii) több mint 30 szócikk igekötős ige; (iii) igekötős igék további képzésével jött létre mintegy 80 szócikk (leggyakrabban az *olt* és a *fertőz* igékhez járulnak igekötők, pl. *átoltottság, felülfertőzöttség* stb.); (iv) jelentésbővülés és (v) szóösszerántás (kb. 30 esetben, pl. *kovidők*).

A kísérlethez 20 koroneologizmus (*elgyőrfipalisodott; fotelvirologus; karantárs; karantea; karantéboly; karantorna; kenyérszűz; koronababa; koronaválások; koronás; koronátlan; koronka; maszknemviselő; maszkos; maszkosan; maszktalan; maszktalanság; megkoronáz; megkoronázódik; nyunyóka*) került kiválasztásra és 2022 májusában a Nápolyi L’Orientale Tudományegyetemen magyarul tanuló hallgatók azt a feladatot kapták, hogy fordítsák le ezeket olasz nyelvre. Ezt követően egy konstruktív eszmecsere került sor, melynek során beszámoltak a fordítási folyamat során felmerülő nehézségekről, és megosztották egymással is a javasolt fordítási megoldásokat. A hallgatók elmondhatták, hogy mit értenek meg és mit nem az új szavak jelentéséből, majd lehetőségük volt alaposabban áttekinteni a koroneologizmusok denotatív és konnotatív jelentéseit és az alkalmazott stratégiák típusait.

A dolgozat nemcsak szűken vett nyelvészeti, hanem nyelvoktatási és nyelv-tanulási szempontból is részletesen ismerteti a vizsgálatok eredményeit. Az oktatás során a magyar nyelvet tanuló hallgatók általában a magyar nyelvű, online sajtóból gyűjtött hiteles szövegeken is dolgoznak, így rendszeresen előfordul, hogy találkoznak neologizmusokkal is, és azokat eredeti kontextusukban ismerik meg. Az új szavak és kifejezések elemzése, megértése és olaszra fordítása révén a hallgatóknak lehetőségük nyílik részletesebben megismerni a különféle szóalkotási módokat és azok produktivitását és gyakoriságát, valamint megérteni a magyar nyelv újabb jelenségeit.

Felhasznált szakirodalom

De Mauro, Tullio 2006. Dove nascono i neologismi. In Giovanni Adamo – Valeria Della Valle (eds.): *Che fine fanno i neologismi? A cento anni dalla pubblicazione del Dizionario moderno di Alfredo Panzini*. Lessico intellettuale europeo. Vol. 101. Olschki. Firenze. 23–31.

- Fábián Zsuzsanna 2009. Neologizmusok és szótárak. In Bárdosi Vilmos (szerk.): *Quo vadis philologia temporum nostrorum? Korunk civilizációjának nyelvi képe*. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 105–120.
- Grossmann, Maria – Rainer, Franz 2004. *La formazione delle parole in italiano*. De Gruyter. Max Niemeyer Verlag. Tübingen.
- Istók Béla – Lőrincz Gábor 2021. Virology: Introduction to the Study of the Coronavirus Language. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*. Vol. 13. No. 2. 93–111. <https://doi.org/10.2478/ausp-2021-0015>
- Keszler Borbála 2000. A szóképzés. In Uő. (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 307–323.
- Minya Károly 2003. *Mai magyar nyelvújítás – szókészletünk módosulása a neologizmusok tükrében a rendszerváltozástól az ezredfordulóig*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Minya Károly 2007. *Új szavak I. Nyelvünk 1250 szava értelmezésekkel és példamondatokkal*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Minya Károly 2011. *Változó szókincsünk – A neologizmusok több szempontú vizsgálata*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Minya Károly 2014. *Új szavak II. Nyelvünk 800 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Minya Károly 2019. *Új szavak III. Nyelvünk 850 új szava értelmezésekkel és példamondatokkal*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Renner, Vincent – Maniez, François – Arnaud, Pierre J. L. 2012. *Cross-disciplinary perspectives on lexical blending*. De Gruyter Mouton. Berlin.
- Roig-Marín, Amanda 2020. *English-based coroneologisms. A short survey of our Covid-19-related vocabulary*. *English Today*. Vol. 37. No. 4. 193–195. <https://doi.org/10.1017/S0266078420000255>
- Sólyom Réka 2014. *A mai magyar neologizmusok szemantikája*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Sólyom Réka 2019. *Mai magyar neologizmusok a nyelvi változás folyamatában: elemzési lehetőségek*. *Magyar Nyelv*. 115. évf. 1. sz. 21–35. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2019.1.21>
- Szathmáry István 1961. *A magyar stilisztika útja*. Gondolat Könyvkiadó. Budapest.

- Ungerer, Friedrich 2007. Word-formation. In Geeraerts, Dirk – Cuyckens, Hubert (eds.): *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford University Press. Oxford. 650–675.
- Veszelszki Ágnes 2020. *Karanténszótár. Virális tartalom*. Inter–IKU. Budapest.
- Zachar Viktor 2013. Fordítási stratégiák a neologizmusokkal kapcsolatban. In Bárdosi Vilmos (szerk.): *Reáliák a lexikológiától a frazeológiáig*. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 141–151.
- Шукунда Сергей Захарьевич (Shukunda Sergey Zakharyevich) 2020. «Ковидолы» против «ковидиотов»: английские неологизмы, порождённые коронавирусом (“Covidols” versus “covidiotos”: English neologisms generated by the coronavirus). Филологический аспект (*Philological Aspect*). Vol. 60. No. 4. 119–124. <https://scipress.ru/philology/articles/kovidoly-protiv-kovidiotov-anglijskie-neologizmy-porozhdyonnye-koronavirusom.html>

Internetes források

W1 = <https://www.lexonomy.eu/p8mwspck/> (2022. 06. 25.).

W2 = *Coroneologisms are going viral*: <https://economictimes.indiatimes.com/blogs/et-editorials/coroneologisms-are-going-viral/> (2022. 06. 25.).